

KAKO VJERUJU
I U ŠTO VJERUJU
ZAGREBAČKI
ADOLESCENTI

s. Valentina Blaženka Mandarić
**Interpretacija dobivenih
rezultata**

VJERA U BOGA KAO OSOBNO I ŽIVOTNO OPREDJELJENJE

Sam pojam “vjerovati” uključuje pristanak uz nešto ili nekoga – imati povjerenja u koga ili što.³⁷⁰ Gledano s religioznog aspekta, pojam “vjerovanje” uključuje prijateljski odnos između Boga i čovjeka. Pod utjecajem kršćanstva, “vjerovati” označava radikalni odnos povjerenja čovjeka prema Bogu: prema njegovoj svemoći, pravdom i milosti.³⁷¹ Sam pojam “vjerovanje” ima široku primjenu u različitim segmentima ljudskog iskustva i poprima različite izražajne oblike, ovisno o kojem je iskustvu riječ. Među najraširenijim vjerovanjima, svakako su religiozna. “U svakom religioznom diskursu ‘vjerovanja’ zauzimaju najvažnije mjesto: ona su integralni dio religioznog iskustva ukoliko izražavaju kognitivnu povezanost koja povezuje onoga tko ima iskustvo s ‘radikalno drugim’ koji stvara, na svoj način, nukleus i temeljno opravdanje religioznog ponašanja.”³⁷² Kada je riječ o kršćanskom vjerovanju, valja imati na umu da postoji “korpus vjerovanja” (dogme) koji je, manje više, strogo definiran. Njegovo institucionalno oblikovanje prošlo je mnoge rasprave koje su često bile praćene različitim napetostima. Dosta se prisjetiti prvih stoljeća kršćanstva – vrijeme velikih koncila.

Sociološka istraživanja u odnosu na vjerovanja protežu se na dva problematska područja: stupanj vjerovanja i

Tablica 95.
 Vjerska identifikacija
 adolescenata

TVRDNJE	Frekvencije	%
Verujem u Isusa Krista i ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	475	53,4
Vjerujem u Isusa Krista, ali samo djelomično ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	171	19,2
Vjernik sam, ali ne katolik	22	2,5
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	33	3,7
Mislim da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	81	9,1
U traženju sam	57	6,4
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	50	5,6

Tablica 96.
Tipologija vjerovanja i mjesto
boravka ispitanika

oblik vjerovanja i njihovo značenje u globalnom području religioznog iskustva.³⁷³ Općenito se može reći da je veoma teško izmjeriti stupanj vjerovanja ili uočiti određenu konstantu s obzirom na vjerovanje, jer to ovisi o različitim čimbenicima: spolu, dobi, društveno-kulturnom ozračju, stupnju obrazovanja, itd. Poteškoće su još veće ako se dimenzija vjerovanja analizira izvan odnosa s drugim dimenzijama, kao što su religiozna praksa, religiozno iskustvo, religiozna pripadnost, itd. Posebno je problematično mjerenje kvalitete vjerovanja, tj. odgovara li vjerovanje, o kojemu je riječ u istraživanju, kršćanskom ponašanju ili je pak riječ automatskom prihvatanju pojedinih dogmi u procesu religiozne socijalizacije.³⁷⁴ Temeljne istine vjere, redovito se usvajaju u djetinjstvu, s prvom obiteljskom socijalizacijom i čini se ostaju prilično dugo, duže nego crkvena praksa, baš zbog toga što čine dio prve temeljne religiozne formacije.³⁷⁵

Već smo ranije govorili o promjenama u religioznom izražavanju mladih. Gotovo u svim sociološkim istraživanjima religioznosti mladih na vidjelo dolazi kriza “institucionalne religije” ili “institucionalne religioznosti” i paralelno pojava “izvaninstitucionalne religioznosti”. “U novom pluralističkom i sekulariziranom društvu, kriza tradicionalne religioznosti pojavljuje se, s jedne strane, sa smanjenjem sakralnih oblika pučke pobožnosti, s druge strane, jačanjem distanciranja od crkvenih oblika religioznosti.”³⁷⁶ Analizirajući problem vjerovanja u suvremenom društvu, posebno u hrvatskom, Stjepan Kušar govori o stvarnosti kršćanskog eklekticizma u našoj Crkvi i društvu.³⁷⁷ S obzirom da se većina zagrebačkih adolescenata – naših ispitanika, prepoznaje u katoličkoj konfesiji (88,6%), koncipirali smo pitanja koja se odnose na vjerovanja, u okvirima katoličke opcije. Stoga ćemo u analizi rezultata namjesto pojma “institucionalna religioznost” upotrebljavati pojam “crkvena religioznost”, jer cjelovito prijanjanje uz vjeru uključuje prihvatanje Crkve i onoga što ona naučava s obzirom na temeljne istine vjere.

Vjerovanje obuhvaća široko područje i bilo nam je nemoguće obuhvatiti sva pitanja koja bi iscrpila njenu dimenziju, stoga smo odabrali nekoliko važnih indikatora na temelju kojih se mogu uočiti temeljne koordinate u kojima se kreću vjerovanja zagrebačkih srednjoškolaca. Zanimalo nas je kako oni procjenjuju svoje vlastito religiozno opredjeljenje; koje su im motivacije za vjerovanje, dinamika i eventualne promjene u vlastitom vjerovanju, prisutnost vjerskih sumnji i odakle one dolaze, kakvu sliku imaju o Bogu i Isusu Kristu, njihov stav prema nekim važnim

Tablica 97.

Tipologija vjerovanja i dob ispitanika, dobivena metodom χ^2

TVRDNJE	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	18 god.	19 god.
Vjerujem u Isusa Krista i u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	52,8	54,8	52,5	60,1	44,1	31,8
Vjerujem u Isusa Krista , ali samo djelomično u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	11,1	18,9	23,6	13,0	22,8	36,4
Vjernik sam, ali ne katolik	8,3	1,4	1,3	2,7	3,4	9,1
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	11,1	1,8	4,2	3,6	4,8	0,0
Mislim da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	2,8	7,8	10,1	8,1	12,4	13,6
U traženju sam	5,6	8,3	5,0	5,4	8,3	4,5
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	8,3	6,9	3,4	7,2	4,1	4,5

$$\chi^2 = 51,766; df = 30; p < 0,01$$

kršćanskim dogmama i eventualno prihvaćanje parareligioznih pojava.

RELIGIOZNA IDENTIFIKACIJA ZAGREBAČKIH SREDNJOŠKOLACA

Kršćanska vjera traži od svojih vjernika da iskažu vlastitu vjersku privrženost činom vjere u jednoj formulaciji koja je jedinstvena u povijesti religija: "Vjerujem u jednoga Boga".³⁷⁸ "Ovo je osnovna rečenica cijelog *Creda* u kojoj je implicirana cjelina kršćanskog vjerovanja."³⁷⁹ U temeljnim istinama vjere postoji određena hijerarhija, budući da sve istine nemaju istu važnost. Temeljna kršćanska istina s kojom stoji i pada kršćanstvo je vjera u Isusa Krista i prihvaćanje o Njemu svega onog što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve. Stoga smo i mi istražili stav zagrebačkih srednjoškolca prema temeljnim istinama katoličke vjere.

Od ukupnog broja ispitanika koji se prepoznaju unutar katoličke konfesije 88,6% (vidi tablicu 95) izjavljuje da im je vjera važna u životu, a 42,4% svoju vjeru prakticira. Zanimalo nas je koliko se njihovo vjerovanje poklapa sa službenim naučavanjem crkvenog Učiteljstva, a koliko je zapravo riječ o parcijalnom prihvaćanju samo pojedinih segmenata unutar katoličkog vjerovanja, ili je čak riječ o vjerovanju prema vlastitom izboru u kombinaciji s različitim drugim religioznim konceptima.

Iz dobivenih statističkih podataka proizlazi da nešto više od polovice ispitanika (53,4%) vjeruje u Isusa Krista i prihvaća ono što naučava Učiteljstvo Katoličke Crkve, a gotovo petina zagrebačkih srednjoškolaca, premda vjeruje u

Tablica 98.

Tipologija vjerovanja i stupanj obrazovanja roditelja ispitanika

TVRDNJE	Niži		Srednji		Visoki	
	otac	majka	otac	majka	otac	majka
Vjerujem u Isusa Krista i ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	65,3	68,3	59,4	59,3	45,0	42,3
Vjerujem u Isusa Krista, ali samo djelomično ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	15,3	13,3	19,0	20,1	20,9	20,4
Vjernik sam, ali ne katolik	4,2	5,0	1,9	1,3	2,9	3,0
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	8,3	8,3	8,4	7,5	8,9	10,8
Mislim da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	8,3	8,3	8,4	7,5	8,9	10,8
U traženju sam	2,8	2,5	5,8	5,8	7,9	8,3
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	2,8	2,5	4,6	4,5	7,6	8,0

$$\chi^2 = 39,883; df = 12; p < 0,01 \text{ (otac)}$$

$$\chi^2 = 60,225; df = 12; p < 0,01 \text{ (majka)}$$

Isusa Krista, samo djelomično prihvaća ono što naučava crkveno Učiteljstvo. Ako dobivene podatke usporedimo s rezultatima dobivenim na općoj populaciji, uočiti ćemo značajnu razliku. Naime, uspoređivanjem dobivenih rezultata proizlazi da adolescenti više prihvaćaju ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve nego opća populacija, s napomenom da su pitanja različito formulirana. Za razliku od pitanja na općoj populaciji, mi smo vezali vjerovanje u ono što naučava crkveno Učiteljstvo s vjerovanjem u Isusa Krista, što je vjerojatno utjecalo na odgovore.³⁸⁰ Indikativan je podatak da gotovo svaki deseti zagrebački srednjoškolac izjavljuje da misli da postoji nekakav bog ili neka natprirodna sila, ali kojeg ne identificira s Bogom o kojem govori katolička Crkva. Također interesantan je podatak koji govori da postoji jedan broj adolescenata koji vjeruju, ali ne pripadaju nijednoj religiji. Riječ je o “religiji bez pripadnosti”. Jedan dio ispitanika (6,4%) svrstava se u nesigurne, one koji su još u traženju, a 5,6% izjavljuje da o vjeri ne razmišlja i da ga ona ne zanima. Neznatan dio ispitanika pripada drugim različitim religijama koje ovdje nismo evidentirali.

Na temelju dobivenih rezultata, može se govoriti o određenom religioznom raslojavanju koje poprima različite oblike od pune do djelomične identifikacije u dimenziji vjerskih istina. I ovdje je na djelu jak utjecaj subjektivizma koji isključuje bilo kakve direktive ili norme izvane. Vlastiti izbor temeljni je kriterij za adolescenta u svemu, pa i u religioznom odnosno vjerskom opredjeljenju.

Tablica 99.

Tipologija vjerovanja i prakticiranje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Vjerujem u Isusa Krista i ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	79,7	46,4	23,6	19,1	11,7
Vjerujem u Isusa Krista, ali samo djelomično ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	14,5	31,4	16,4	16,0	5,2
Vjernik sam, ali ne katolik	2,4	2,1	1,8	4,3	1,3
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	0,3	3,6	5,5	13,8	7,8
Mislím da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	1,8	10,4	25,5	21,3	14,3
U traženju sam	0,5	4,3	21,8	23,4	11,7
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	0,8	1,8	5,5	2,1	48,1

$$\chi^2 = 600,165; df = 24; p < 0,01$$

Metodom χ^2 (hi kvadrata) uočili smo značajnu statističku razliku kod ispitanika s obzirom na mjesto stanovanja.

TVRDNJE	U Zagrebu	Izvan Zagreba
Vjerujem u Isusa Krista i ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	50,9	65,5

Tablica 100.

Tipologija vjerovanja i pohađanje mise

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Vjerujem u Isusa Krista i u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	79,2	62,9	33,5	3,7
Vjerujem u Isusa Krista, ali samo djelomično u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	13,6	21,6	27,0	4,9
Vjernik sam, ali ne katolik	1,4	0,8	3,0	6,1
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	0,7	0,8	6,1	15,9
Mislím da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	1,4	5,4	16,0	25,6
U traženju sam	2,9	5,8	8,4	13,4
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	0,7	2,7	6,1	30,5

$$\chi^2 = 355,987; df = 18; p < 0,01$$

Tablica 101.
Razlozi za vjerovanje

Vjerujem u Isusa Krista , ali samo djelomično ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	20,9	11,3
Vjernik sam, ali ne katolik	2,4	3,5
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	4,0	1,4
Mislim da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	9,8	4,9
U traženju sam	6,2	7,7
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	5,7	5,6

$$\chi^2 = 16,953; df = 6; p = 0,01$$

Srednjoškolci koji žive izvan Zagreba više prihvaćaju ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve (+14,6%) u odnosu na one koji borave u gradu Zagrebu. Srednjoškolci u Zagrebu više su distancirani od službenog naučavanja katoličke Crkve. Također, ispitanici koji borave u Zagrebu više optiraju za “religiju bez pripadnosti”. Među ispitanicima koji su još uvijek u traženju ili ih pak vjera ne zanima značajnije razlike s obzirom na mjesto stanovanju ne postoje.

Vrijeme adolescencije vrijeme je velikih i dubokih psiho-fizičkih promjena. Adolescent živi posebno životno razdoblje u kojem je teško pratiti razvojnu dinamiku. Transformacija se očituje na svim životnim područjima, pa tako i na području vjere. Stoga smo željeli provjeriti postoje li određene promjene u vjeri između rane adolescencije (14. do 15. godina) i kasne adolescencije (18. do 19. godina). Kako vidimo iz tablice 97 prihvaćanje svega što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve stabilnije je u ranoj adolescenciji, dok u kasnoj adolescenciji počinje opadati. Također je indikativno da vjerovanje u Isusa Krista i u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve nema velikih oscilacija s obzirom na dob, dok “vjerujem u Isusa Krista, ali samo djelomično u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve” se povećava sa starosnom dobi ispitanika. Interesantno je da među onima koji se ne prepoznaju ni u jednoj religiji ima najviše četrnaestogodišnjaka. To je početna faza adolescencije, u kojoj prevladava dezorijentacija, stoga se ovdje ne bi moglo govoriti o konačnom religioznom stavu, jer se taj broj anulira u kasnoj adolescenciji (0,0%). Možemo ipak zaključiti da se srednjoškolci pri izlasku iz adolescencije sve više distanciraju od službenog naučavanja crkvenog Učiteljstva i priklanjaju opciji “vlastitog izbora” ili selektivnog kršćanstva.

Metodom χ^2 uočili smo značajne razlike s obzirom na stupnja obrazovanja roditelja ispitanika i njihovog vjerskog opredjeljenja.

Ispitanici čiji roditelji posjeduju visok stupanj obrazovanja manje prihvaćaju ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve za razliku od ispitanika čiji roditelji imaju nižu ili srednju stručnu spremu. Djelomično prihvaćaju službeno naučavanje Učiteljstva katoličke Crkve oni ispitanici čiji roditelji imaju visoku naobrazbu. Također, iz obitelji u kojoj roditelji posjeduju visok stupanj obrazovanja dolaze ispitanici koji se ne poistovjećuju ni s jednom religijom. Ispitanike koji dolaze iz obitelji s visokim stupnjem obrazovanja vjera ne zanima ili su u traženju. Može se reći da postoji negativna korelacija između vjerskog opredjeljenja i stupnja obrazovanja roditelja ispitanika. Naime, što su roditelji obrazovaniji djeca su nestabilnija u vjerskom opredjeljenju i više se distanciraju od institucionalne vjere – vjere Crkve.

Ranije je već navedeno da 42,4% zagrebačkih srednjoškolaca izjavljuje da vjeruje i istodobno prakticira vjeru. Zanimalo nas je prihvaćaju li oni u cijelosti *katolički credo* kako ga naučava crkveno Učiteljstvo ili je pak riječ o “vjeri po vlastitom izboru”.

Iz tablice 99, vidljivo je da gotovo 4/5 prihvaća sve što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve, dok 14,5% prihvaća samo djelomično. Ispitanici “vjernici-praktikanti” u najvećem dijelu vjeruju u Isusa Krista i prihvaćaju sve ono što naučava Učiteljstvo. Ipak ima među njima znatan broj

Tablica 102.
 Razlozi za vjerovanje i spol

Tablica 103.
 Razlozi za vjerovanje i prakticiranje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Živim u takvom ambijentu (narod, obitelj) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera	25,5	23,8	23,9	16,3	26,7
Držim da je moja vjera prava	19,7	14,1	10,9	3,8	11,1
Privlači me Isus Krist (ili drugi lik)	4,3	1,4	2,2	3,8	0,0
Upoznao sam nekoliko osoba čije me je svjedočanstvo uvjerilo	1,6	1,1	2,2	2,5	2,2
Vjera je unutarnja potreba čovjeka	27,7	40,8	37,0	46,3	37,8
Vjera pomaže u rješavanju životnih problema	7,2	11,6	15,2	15,0	15,6
Osjetio sam u životu Božju blizinu	14,1	7,2	4,4	11,1	3,3

$$\chi^2 = 50,177; df = 24; p < 0,01$$

onih (14,5%) koji vjeruju u Isusa Krista, ali samo djelomično pristaju uz ono što naučava Učiteljstvo. Među onima koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru (31,0%), 46,4% prihvaća službeno učenje Crkve, dok to čini samo djelomično 31,4% ispitanika. Zanimljivo je da jedan broj ispitanika koji “sumnjaju”, “koji su u traženju” ili su pak “distancirani” izjavljuju da vjeruju u Isusa Krista i ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve.

Od ukupnog broja ispitanika 30,0% pohađa svake nedjelje misu. Od tog broja manje od polovice (46,5%) vjeruje u Isusa Krista i u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve; 22,5% vjeruje u Isusa Krista i djelomično ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve. Ispitanici koji idu redovito na misu u velikom postotku (79,2%) vjeruju u Isusa Krista i prihvaćaju službeno učenje Crkve. Indikativno je da više od svakog desetog ispitanika koji ide redovito na misu, izjavljuje da vjeruje u Isusa Krista, ali samo djelomično u ono što službeno Učiteljstvo uči. Slična je situaciji s adolescentima koji sudjeluju mjesečno na euharistijskim slavljinama. Oni koji to čine rjeđe ili nikada, sve se više distanciraju od onoga što Učiteljstvo katoličke Crkve uči, te pribjegavaju različitim oblicima vjerovanja koja nisu u skladu s institucionalnom religijom.

Tablica 104.
Razlozi za vjerovanje i
pohadanje mise

RAZLOZI ZA VJEROVANJE

Da bismo istražili kako i na koji način zagrebački srednjoškolci argumentiraju svoje vjerničko opredjeljenje, te koji ih motivi pri tome vode, ponudili smo sedam različitih motivacija koje mogu čovjeka voditi ili nadahnjivati u njegovom vjerničkom opredjeljenju.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Živim u takvom ambijentu (narod, obitelji) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera	199	22,0
Držim da je moja vjera prava	127	14,0
Privlači me Isus Krist (ili drugi lik)	24	2,7
Upoznao sam nekoliko osoba čije me je svjedočanstvo uvjerilo	13	1,4
Vjera je unutarnja potreba čovjeka	288	31,9
Vjera pomaže u rješavanju životnih problema	85	9,4
Osjetio sam u životu Božju blizinu	90	10,0

Na temelju dobivenih odgovora možemo konstatirati slijedeće: vjera je najčešće plod unutarnje potrebe koju čov-

jek osjeća. Tako 31,9% zagrebačkih srednjoškolaca povezuje vjeru s unutarnjom ili egzistencijalnom potrebom čovjeka. Na vjeru gledaju kao konstitutivni dio čovjekovog bitka.

Socio-kulturni ambijent s jakom vjerskom tradicijom odlučujući je čimbenik za vjerničko opredjeljenje kod 22,0% ispitanika. Ovaj podatak još jednom potvrđuje da obiteljsko ozračje i tradicijsko nasljeđe ima veoma važan utjecaj u religioznoj socijalizaciji. Istitost ili pravovjernost vjere bitno je utjecala na vjersko opredjeljenje u 14,0% zagrebačkih srednjoškolaca. U osobnom iskustvu Božje blizine, razlog vjerovanju pronalazi 10,0% zagrebačkih adolescenata, dok 9,4% ispitanika izjavljuje da vjeruje zato što im vjera pomaže riješiti životne probleme.

Zanimljiv je podatak da samo 2,7% zagrebačkih srednjoškolaca u Isusu Kristu vidi razlog svoje vjere. Slobodno se možemo zapitati kakva je to vjera koja svoje uporište ne nalazi u osobi Isusa Krista? Je li to vjera koju Crkva posreduje? Također, tek nekolicina srednjoškolaca (1,4%) vjerničko opredjeljenje "duguje" svjedočanstvu drugih. Ovo se može dvojako tumačiti: ili je riječ o nedostatku živog svjedočanstva u našim kršćanskim zajednicama ili stupanj vjere koju posjeduje većina naših srednjoškolca ne drži važnim svjedočanstvo kao izričaj i potvrdu vlastite vjere. Kada je riječ o svjedočanstvu, važno je napomenuti da je adolescencija razdoblje u kojem mladi ljudi žele uzore s kojima se mogu identificirati. Ako to čine na području glazbe, filma, mode, sporta, zašto ne bi i na području vjere?! Ostaje pitanje: postoje li u našim crkvenim zajednicama uzori s kojima bi se mladi ljudi željeli identificirati i slijedili ih na putu vjere?

Tablica 105.

Promjene na području vjere u zadnje dvije godine

TVRDNJE	M	Ž
Živim u takvom ambijentu (narod, obitelj) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera	30,6	18,1
Držim da je moja vjera prava	20,0	10,6
Privlači me Isus Krist (ili drugi lik)	1,8	4,0
Upoznao sam nekoliko osoba čije me je svjedočanstvo uvjerilo	1,5	1,6
Vjera je unutarnja potreba čovjeka	26,8	42,5
Vjera pomaže u rješavanju životnih problema	10,9	9,9
Osjetio sam u životu Božju blizinu	8,4	13,4

$$\chi^2 = 48,253; df = 6; p < 0,01$$

Tablica 106.

Promjene na području vjere s obzirom na mjesto boravka

Kako se vidi iz tablice 102, životni ambijent (narod, obitelj) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera kao motiv svog vjerovanja, više ističu muškarci nego žene. Ta-

Tablica 107.

Promjene na području vjere s obzirom na spol ispitanika

kođer muškarci, više od žena, ističu kao razlog vjerovanja uvjerenje u pravovjernost svoje vjere, a razlog da je vjera unutarnja potreba čovjeka puno više ističu žene nego muškarci. Čini se da žene motivu vjerovanja pridaju više osobnu dimenziju, navodeći kao razlog osobnu potrebu i vlastito iskustva Božje blizine. U žena važnu ulogu ima doživljajna odnosno emotivna dimenzija vjere, a kod muškaraca je sociološko-funkcionalna dimenzija.

Ispitanici koji vjeruju i prakticiraju vjeru najčešće razloge svoje vjere pronalaze u čovjekovoj egzistencijalnoj potrebi za vjerom, društvenom ambijentu, pravovjernosti i osobnom iskustvu. U srednjoškolaca koji vjeruju ali ne prakticiraju vjeru, odlučujući razlozi su osobna potreba, društveni ambijent i pravovjernost. A za one koji su glede vjere u sumnji, traženju ili su pak distancirani, vjera je povezana s egzistencijalnom potrebom čovjeka koju u sebi duboko osjeća.

Tablica 108.

Promjene na području vjere s obzirom na stupanj obrazovanja majke ispitanika

TVRDNJE	Ponekad u godini			
	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Živim u takvom ambijentu (narod, obitelj) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera	26,6	25,4	23,2	6,0
Držim da je moja vjera prava	17,5	18,3	11,4	6,0
Privlači me Isus Krist (ili drugi lik)	4,7	2,8	1,2	2,0
Upoznao sam nekoliko osoba čije me je svjedočanstvo uvjerilo	1,5	1,2	1,6	4,0
Vjera je unutarnja potreba čovjeka	24,5	36,1	42,3	52,0
Vjera pomaže u rješavanju životnih problema	7,3	8,7	12,6	24,0
Osjetio sam u životu Božju blizinu	17,9	7,5	7,7	6,0

$$\chi^2 = 71,448; df = 18; p < 0,01$$

Tablica 109.

Promjene na području vjere s obzirom na prakticiranje vjere

Zanimljiv je podatak da srednjoškolci koji izjavljuju da svake nedjelje idu na misu, razlog svojeg vjerovanja najčešće povezuju sa socio-kulturnim ozračjem u kojem žive. Među njihovim drugim razlozima susrećemo vlastito iskustvo Božje blizine, uvjerenje u pravovjernost svoje vjere te da je vjera unutarnja potreba čovjeka. Kod onih koji na misu idu mjesečno, temeljni razlog je potreba koju u sebi osjećaju, zatim socio-kulturni ambijent i pravovjernost. Srednjoškolci koji na misu idu samo ponekad u godini (Božić, Uskrs, prigodno) razlog svog vjerovanja povezuju s unutarnjom potrebom čovjeka i društvenim ozračjem u kojem žive.

Sažeto se može reći da za temeljne razloge vjerovanja zagrebački srednjoškolci najviše ističu razlog da je vjera unutarnja potreba čovjeka, zatim, socio-kulturno ozračje (tradicija) i pravovjernost u odnosu na druge vjere. Privlačnost osobe Isusa Krista i svjedočanstvo drugih vjernika vrlo rijetko navode kao razlog svoje vjere.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

POMACI U DOŽIVLJAVANJU VJERE U BOGA

Tablica 110.
Promjene na području vjere i
pohađanje mise

Budući da se u razdoblju adolescencije događaju različite preobrazbe u unutarnjem i vanjskom doživljavanju svijeta i okoline, neizbježno je da se to odražava i na područje religije, odnosno vjere. To je razdoblje prijelaza od socijalizirane i posredovane na osobnu vjeru. Taj proces može rezultirati dvojako: ostajanjem u Crkvi s novim poimanjem vlastitog mjesta u njoj ili odlaskom – koji ne mora biti definitivni – i kidanjem do sada postojećih veza s Crkvom, primjerice s ministrantskom službom, vjeronaukom u školi, župnom katehezom u svrhu primanja sakramenata inicijacije.

Na naše pitanje: imaš li dojam da se u zadnje dvije godine tvoj način vjerovanja promijenio, dobili smo odgovore:

TVRDNJE	Frekvencije	%
Mnogo	171	18,9
Prilično mnogo	223	24,7
Malo	297	32,9
Gotovo ništa	127	14,0
Ne znam	79	8,7

Da su se dogodile određene promjene izjavljuje 43,6% ispitanika, a 46,9% izjavljuje da su te promjene gotovo neznatne. O tome jesu li im se dogodile promjene na području vjere ne zna 8,7% zagrebačkih srednjoškolaca.

Tablica 111.
Moj sadašnji odnos prema
vjeri

TVRDNJE	U Zagrebu	Izvan Zagreba
Mnogo	18,4	22,5
Prilično mnogo	26,5	16,9
Malo	33,1	31,0
Gotovo ništa	14,6	13,4
Ne znam	7,3	16,2

$$\chi^2 = 16,538; df = 4; p < 0,01$$

Metodom χ^2 dobili smo značajne statističke razlike s obzirom na mjesto boravka ispitanika. Ispitanici koji žive

Tablica 112.
 Sadašnji odnos prema vjeri i
 prakticiranje vjere

u Zagrebu više su pod utjecajem promjena na području vjere, negoli koji žive izvan Zagreba. Zanimljivo je da adolescenti izvan Zagreba u većem postotku izjavljuju da ne znaju jesu li se dogodile bilo kakove promjene na njihovom religioznom obzorju. Ova činjenica sugerira zaključak da njima nedostaje osobni stav na temelju kojeg bi mogli promišljati o vlastitoj vjeri.

TVRDNJE	M	Ž
Mnogo	20,6	17,8
Prilično mnogo	23,2	26,5
Malo	33,3	32,9
Gotovo ništa	17,0	11,4
Ne znam	6,0	11,4

$$\chi^2 = 14,427; df = 4; p < 0,01$$

Gledano s obzirom na spol, uočene su značajne statističke razlike između muškaraca i žena. Žene su sklonije promjenama na području vjere i više su konfuzne od muškaraca kada treba izraziti svoj stav o tom pitanju.

Tablica 113.
 Sadašnji odnos prema vjeri i
 pohađanje mise

TVRDNJE	Niski	Srednji	Visoki
Mnogo	20,7	18,5	19,1
Prilično mnogo	22,3	25,0	25,1
Malo	33,1	35,3	31,3
Gotovo ništa	9,1	12,3	18,0
Ne znam	14,9	9,0	6,5

$$\chi^2 = 15,664; df = 8; p < 0,01$$

U ispitanika čija majka ima visoku naobrazbu zamjećuje se manje promjene na području vjere nego kod srednjoškolaca čija majka posjeduju srednju ili nisku stručnu spremu. Također, ispitanici čija majka posjeduje niski stupanj obrazovanja pokazuju nesigurniji stav prema promjenama u odnosu na vlastitu vjeru.

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Mnogo	18,6	15,4	25,0	24,5	22,9
Prilično mnogo	23,0	30,5	23,2	26,6	13,3

Malo	34,3	36,6	41,1	33,0	10,8
Gotovo ništa	12,3	12,2	8,9	7,4	41,0
Ne znam	11,8	5,4	1,8	8,5	12,0

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

$$\chi^2 = 87,892; df = 16; p < 0,01$$

Ispitanici “vjernici – praktikanti” doživljavaju manje promjene na području vjere od ispitanika “vjernika – ne-praktikanata”. Također interesantno je da “praktikanti”, gotovo u istom omjeru kao i “distancirani”, pokazuju nesigurnost u procjenjivanju vlastite religiozne situacije. Kako se moglo i očekivati, distancirani najmanje doživljavaju promjene na području vjere, to je i logično jer vjera nema mjesta u njihovom životu.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Mnogo	19,7	17,4	20,2	17,6
Prilično mnogo	22,9	26,7	27,5	18,7
Malo	33,0	41,5	29,8	18,7
Gotovo ništa	12,2	7,8	16,0	33,0
Ne znam	12,2	6,6	6,5	12,1

$$\chi^2 = 55,021; df = 12; p < 0,01$$

Tablica 114.

Tko je i kako utjecao na tvoju vjeru

TVRDNJE	Jako su utjecali u pozitivnom smislu	Malo su utjecali u pozitivnom smislu	Uopće nisu utjecali u negativnom niti u pozitivnom smislu	Malo su utjecali u negativnom smislu	Jako su utjecali u negativnom smislu
Otac	27,8	21,6	43,8	2,3	1,7
Majka	36,6	23,2	34,7	2,7	1,4
Drugi u obitelji	19,6	25,1	48,5	3,3	1,2
Prijatelji	8,5	19,9	57,7	8,7	2,4
Skupina vršnjaka	4,1	14,7	65,5	11,1	2,1
Vjeroučitelj	30,0	27,9	33,4	3,3	2,9
Svećenik, časna sestra	31,0	28,8	31,5	3,0	3,0
Crkva kao institucija	27,9	28,8	31,6	4,3	4,0
Škola	8,0	20,4	58,7	7,1	3,9
Televizija i masovni mediji	3,2	11,2	62,6	13,3	7,5
Jedan događaj u životu	22,1	18,8	43,8	5,4	5,6

Tablica 115.
 Tablica faktorske strukture
 utjecajnih čimbenika na vjeru

U promjenama na području vjere postoji značajnija statistička razlika s obzirom na učestalost pohađanja nedjeljne mise. Ispitanici koji na misu idu jednom u mjesecu, u najvećem postotku tvrde da se njihova vjera malo promijenila. I ovdje je zanimljivo da je nesigurnost u odnosu na promjene u postocima identična u ispitanika koji idu svake nedjelje na misu i onih koji su distancirani.

U ispitanika koji su potvrdili promjenu na području vjere, tražili smo da procjene je li se promjena dogodila u smislu približavanja vjeri ili, pak udaljavanja od nje. Ponudili smo im ljestvicu u rasponu od: bliže, neodređeno, mnogo dalje i daleko.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Mnogo bliže	102	11,3
Bliže	244	27,1
Neodređeno	386	42,7
Mnogo dalje	93	10,3
Daleko	40	4,4

Radi lakše analize reducirali smo opredjeljenja ispitanika na bliže, dalje, neodređeno. Promjenu na području vjere 38,4% ispitanika ocijenilo je pozitivnim, izrazivši mišljenje da se sada osjećaju bliže vjeri nego prije dvije godine. Međutim, najveći broj zagrebačkih srednjoškolaca (42,7%) iskazao je nesigurnost u procjenjivanju vlastitih promjena u odnosu na vjeru. Naime, oni su svjesni promjene, ali je ne znaju jasno artikulirati. Više od svakog desetog ispitanika izjavljuje da se sada osjeća dalje od vjere, nego prije dvije godine. Možemo ipak zaključiti da u procesu promjena na području vjere, u adolescenata, prevladava određena nejasnoća i nesigurnost u vlastitom vrednovanju religiozne situacije ili se može govoriti o nezaintersiranosti, koju ovdje iščitavamo kao “neodređeni stav” ili “neodlučan stav”.

Tablica 116.
 Korelacija faktora i
 prakticiranje vjere i pohađanje
 mise

FAKTORI	Practiciranje vjere	Pohađanje mise
Crkvene institucije	,309**	,273**
Obitelj	,279**	,328**
Prijatelji	,027	-,012
Društvene institucije	,077*	-,007

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Mnogo bliže	19,3	7,3	3,7	6,4	3,9
Bliže	42,8	20,5	11,1	22,3	5,3
Neodređeno	32,2	56,4	59,3	48,9	46,1
Mnogo dalje	4,1	13,9	16,7	17,0	19,7
Daleko	1,6	1,8	9,3	5,3	25,0

$$\chi^2 = 221,215; df = 16; p < 0,01$$

Ispitanici koji sebe smatraju redovitim praktikantima promjene na području vjere doživljavaju u pozitivnom smislu, tj. približavaju se vjeri, dok adolescenti – “vjernici nepraktikanti” ne artikuliraju jasno promjene na području vjere. U većini slučajeva izjavljuju da je to neodređeno.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Mnogo bliže	21,3	7,6	7,9	6,0
Bliže	39,3	29,9	18,6	14,5
Neodređeno	33,8	51,8	49,8	43,4
Mnogo dalje	4,4	9,2	16,6	18,1
Daleko	1,1	1,6	7,1	18,1

$$\chi^2 = 138,688; df = 12; p < 0,01$$

Iz gore navedene tablice 113 možemo zaključiti da oni koji redovito pohađaju misu, promjenu na području vjere doživljavaju kao približavanje vjeri, ali istodobno očituju nesigurnost u definiranju svoga vjerničkog stanja. Oni koji idu mjesečno na misu, u najvećem su broju nesigurni glede svoje vjerničke situacije. Više od jedne trećine ipak smatra da je u zadnje dvije godine bliže vjeri, a svaki deseti smatra da se je još više udaljio. Gotovo polovica “godišnjaka”, tj. onih koji na misu idu jednom godišnje, definira svoj stav “neodređeno”, a jedan veliki postotak njih izjavljuje da se osjeća dalje od vjere nego prije dvije godine. Oni koji redovitije pohađaju misu više se približavaju vjeri i obrnuto.

U adolescenata se primjećuje nesposobnost ili nemogućnost zauzimanja jasnog vjerničkog stava. Oni ne žele, ili nisu zainteresirani, o tome razmišljati. U mreži njih-

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 117.

Razlika u procjenjivanju utjecaja crkvenih ustanova na vjeru, dobivena uz pomoć analize varijance (majka)

Tablica 118.

Razlika u procjenjivanju utjecaja crkvenih ustanova na vjeru, dobivena uz pomoć analize varijance (otac)

Tablica 119.

Obiteljski ambijent s obzirom na spol ispitanika, dobivena uz pomoć t-testa (F_2)

Tablica 120.

Utjecaj društvenih institucija na vjeru i spol ispitanika, dobivena uz pomoć t-testa (F_4)

vih trenutnih preferencija vjera ne zauzima najvažnije mjesto. Najčešće je to ipak samo kulturološko-tradicijski privjesak kojega, istina ponekad, pokazuju, ali mu ne pridaju osobitu vrijednost.

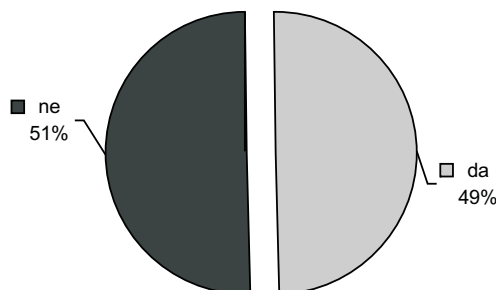
ULOGA I ZNAČENJE DRUGIH U PROMJENAMA DOŽIVLJAVANJA VJERE U BOGA

Posljedice promjena mogu se manifestirati na dva načina: učvršćenjem odnosa s vjerom, Bogom, Crkvom ili udaljanjem, tj. distanciranjem od vjere i od Crkve. Zanimalo nas je postoje li određeni čimbenici: osobe ili ustanove koji su doprinijeli ili pod čijim su se utjecajem promjene dogodile. Razdoblje adolescencije obilježeno je snažnom socijalizacijom u kojoj različite institucije, svojim sadržajima i utjecajima, formiraju njihov identitet. Budući da kod adolescenata još uvijek prevladava posredovana vjera gdje drugi (npr. obitelj, vjeroučitelj, župna zajednica, vjeronaučna skupina, itd.) imaju važnu ulogu, smatrali smo važnim istražiti kako oni ocjenjuju posredničku ulogu u procesu religiozne socijalizacije: pozitivno ili negativno.

Među mogućim posrednicima koji na njih imaju utjecaja utjecaja, srednjoškolci su sami procijenili tko je imao pozitivan, tko negativan utjecaj i tko uopće nije imao utjecaja kada je u pitanju vjera.

TVRDNJE	Crkvene institucije	Obiteljski ambijent	Prijatelji	Društvene institucije
Svećenik, časna sestra	0,90178			
Vjeroučitelj	0,85642			

Slika 1.
Vjerske sumnje

Crkva kao institucija	0,80981	
Otac	0,86860	
Majka	0,86850	
Drugi u obitelji	0,65729	
Skupina vršnjaka		0,88843
Prijatelji		0,86778
Televizija i masovni mediji		0,76478
Škola		0,73368
Jedan događaj u životu		0,46685

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 121.

Razlike u vjerskim sumnjama s obzirom na mjesto boravka, dobivenih uz pomoć χ^2

Faktorskom analizom dobili smo četiri latentne dimenzije koje ukazuju na četiri postojeća čimbenika koji su imali svoj pozitivan ili negativan utjecaj na vjeru adolescenata. Prvi faktor nam ukazuje na važnost crkvenih ustanova, prezentiranih u liku svećenika, vjeroučitelja, časne sestre, dakle osobe važne u religioznoj formaciji. Drugi faktor ukazuje na obiteljski ambijent koji ima važnu ulogu općenito u socijalizaciji, a onda i u religioznoj. Treći faktor upućuje na krug prijatelja i vršnjaka koji imaju svoje mjesto u formiranju religioznog identiteta. Četvrti faktor izdvaja društvene ustanove: masovne medije i školu kao moguće čimbenike u religioznom odgoju. Očito je da su adolescenti u procesu svoje religiozne socijalizacije pod utjecajem crkvenih ustanova, obiteljskog ozračja, kruga prijatelja i vršnjaka i relevantnih društvenih institucija koje mogu pozitivno ili negativno utjecati na promjene na području vjere.

Adolescenti koji vjeruju i prakticiraju vjeru i redovito pohađaju misu više pristaju uz koncept po kojem crkvene ustanove i obiteljsko ozračje imaju pozitivan utjecaj na njihovu vjeru.

MAJKA	M	Kontrast	F - omjer	Značajnost
Niski	0,255			
Srednji	0,096	3 < 1,2	13,750	0,000
Visoki	-0,201			

Tablica 123.

Vjerske sumnje i pohađanje mise

OTAC	M	Kontrast	F - omjer	Značajnost
Niski	0,172			
Srednji	0,206	3 < 1,2	7,688	0,000
Visoki	-0,143			

Analizom varijance dobili smo statistički značajne razlike između obrazovanja roditelja i utjecaja crkvenih ustanova na vjeru ispitanika. Djeca roditelja s visokom naobrazbom sklonija su misliti da su crkvene ustanove imale negativan utjecaj na njihovu vjeru.

SPOL	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
M	0,095	1 > 2	2,799	0,05
Ž	-0,091			

Žene, za razliku od muškaraca, više podržavaju koncept negativnog utjecaja obitelji na njihovu vjeru. Vjerojatno je to posljedica obiteljskog pritiska kojeg se nisu mogle osloboditi. Muškarci se redovito ranije suprotstave nametnutim obiteljskim propisima u svezi vjerničkih obveza. Re-

Tablica 124.
 Uzroci vjerskim sumnjama

TVRDNJE	Uopće mi ne uzrokuje vjerske sumnje	Donekle mi uzrokuje vjerske sumnje	Uzrokuje mi vjerske sumnje	Jako mi uzrokuje vjerske sumnje
Poteškoće u shvaćanju nekih vjerskih istina	24,8	22,9	15,7	9,6
Nedovoljno vjersko znanje	30,8	25,0	13,4	2,9
Poteškoće u prihvaćanju određenih moralnih obveza koje vjera nalaže	27,5	23,2	14,7	5,4
Utjecaj nekih školskih predmeta	42,9	14,9	7,9	5,6
Ponašanje nekih osoba u Crkvi, u prošlosti ili sada	32,0	16,6	10,8	11,9
Osobna nezainteresiranost za vjerska pitanja	39,5	18,7	9,1	4,2
Stil života i razmišljanje mojih prijatelja	36,9	20,1	11,0	3,3
Nerazumijevanje vjerskih obreda i simbola	45,5	16,4	6,5	2,7
Nereligiozna atmosfera u mojoj obitelji	49,3	11,9	5,6	3,9

dovito ranije napuštaju župni vjeronauk, pohađanje mise, ministransku službu ili službu čitača, itd.

SPOL	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
M	-0,089	1 > 2	2,799	0,05
Ž	0,083			

Muškarci, u odnosu na žene, više izražavaju mišljenje da su društvene ustanove negativno utjecale na njihovu vjeru.

Tablica 125.

Tablica faktorske strukture uzroka vjerskih sumnji

TVRDNJE	Institucije vjerske formacije	Socio-kulturni ambijent
Poteškoće u prihvaćanju određenih moralnih obveza koje vjera nalaže	,70651	
Ponašanje nekih osoba u Crkvi, u prošlosti ili sada	,67569	
Utjecaj nekih školskih predmeta	,58683	
Poteškoće u shvaćanju nekih vjerskih istina	,51193	
Nereligiozna atmosfera u mojoj obitelji		,79067
Nerazumijevanje vjerskih obreda i simbola		,76161
Osobno nezainteresiranost za vjerska pitanja		,47797
Stil života i razmišljanje mojih prijatelja		,45306
Nedovoljno vjersko znanje		,43337

Iz distribucije frekvencija možemo reći da među najutjecajnije pozitivne čimbenike u religioznoj formaciji adolescenti ubrajaju crkvene ustanove i obiteljsko ozračje. To upućuje na zaključak da su obitelj i pojedine crkvene osobe (svećenik, vjeroučitelj, časna sestra) i druge crkvene ustanove primarni nositelji religiozne socijalizacije. Među ustanovama čiji se utjecaj negativno odrazio na vjeru, adolescenti najčešće ističu školu, masovne medije i skupinu vršnjaka. Ova činjenica ima dodatnu težinu kad znamo da su upravo te institucije mjesta u kojima srednjoškolci provode najviše radnog i slobodnog vremena.

ADOLESCENTI PRED VJERSKIM SUMNJIAMA

U adolescenciji se događaju velike promjene na intelektualnom području.³⁸¹ Adolescent je sposoban logički, apstraktno i formalno razmišljati. Sposoban je za složenije analize, uspoređivanja i postavljanje određenih hipoteza. On više ne prima "zdravo za gotovo" nego teži k jasnoći koju želi potvrditi vlastitim razumijevanjem. Riječ je o prestrukturizaciji misaonih kategorija kroz koje adolescent na nov način otkriva svijet oko sebe. U tom procesu, sve što se adolescentu ranije činilo sigurnim, odjednom postaje upitno. To se događa i s religioznim pitanjima. Naime, oni su dosada pasivno prihvaćali religiozne sadržaje, bez vlastitog suodnosa i dubljeg premissljanja. Pohađanje vjeronauka i odlaženje na misu imalo je često funkcionalnu ulogu. Pri-

Tablica 126.
 "Institucije vjerske formacije" s
 obzirom na mjesto boravka

MJESTO BORAVKA	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
U Zagrebu	0,052	1 > 2	2,604	0,009
Izvan Zagreba	-0,242			

Tablica 127.
 "Socio-kulturno ozračje" s
 obzirom na prakticiranje vjere

manje sakramenata inicijacije bilo je shvaćeno kao nužan proces religiozno-kulturne socijalizacije u kojoj tradicija ima svoje važno mjesto.

Adolescencija je životno razdoblje koje je snažno obilježeno pitanjima, nesigurnošću i sumnjama. Zato nije iznenađujuće da polovicu zagrebačkih srednjoškolaca muče vjerske sumnje.

VJERSKE SUMNJE	U Zagrebu	Izvan Zagreba
Da	47,1	52,9
Ne	58,9	41,1

$$\chi^2 = 6,499; df = 1; p < 0,01$$

Metodom χ^2 dobili smo značajniju statističku razliku među ispitanicima s obzirom na mjesto boravka. Ispitanici koji žive izvan Zagreba više su pod utjecajem vjerskih sumnji od svojih kolega u Zagrebu. To se može tumačiti i na slijedeći način: adolescenti izvan Zagreba religiozniji su pa su i učestalije vjerske sumnje, a oni su iz Zagreba distanciraniji, manje se bave religioznim pitanjima, a time su, onda, i manje suočeni s vjerskim sumnjama.

TVRDNJE	Da	Ne
Vjerujem i prakticiram vjeru	62,5	37,5
Vjerujem, ali ne prakticiram vjeru	43,3	56,7
Sumnajm	20,0	80,0
U traženju sam	21,3	78,7
Distanciran sam	58,0	42,0

$$\chi^2 = 79,386; df = 4; p < 0,01$$

Postoji pozitivna korelacija između prakticiranja vjere i vjerskih sumnji. Srednjoškolci koji vjeruju i prakticiraju vjeru više su suočeni s vjerskim sumnjama od srednjoškolaca koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru ili su u sumnji ili na putu traženja. Zanimljiv je podatak da oni koji su se iz-

Tablica 128.

Tko je adolescentima Bog

TVRDNJE	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se ne slažem niti slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Biće koje oduvijek postoji	5,1	3,5	19,4	30,5	38,9
Stvoritelj i gospodar svega stvorenoga	4,6	4,6	16,8	26,4	45,4
Onaj koji vodi svjetsku povijest i moju sudbinu	8,6	11,0	32,2	25,4	19,8
Netko koga osjećam u sebi	5,0	6,0	28,8	36,5	21,1
Otac koji me razumije i podržava	6,2	6,2	29,8	31,4	22,9
Onaj kojeg sam naučio u obitelji moliti i ljubiti	6,9	9,0	29,6	33,3	18,5
Onaj koji rješava moje probleme	8,8	15,8	38,8	22,3	11,7
Strogi i pravedni sudac	9,1	14,2	32,5	26,7	14,5
Netko tko me malo zanima	42,0	25,1	18,4	7,4	4,2

jasnili distanciranima u odnosu na vjeru, priznaju u velikom postotku da ih muče vjerske sumnje. To ukazuje da oni nisu potpuno “raskrstili” s vjerom, nego je prije riječ o trenutnom stanju i raspoloženju u odnosu na vjeru.

TVRDNJE	Da	Ne
Nedjeljom	57,7	42,3
Mjesečno	45,1	54,9
Ponekad u godini	41,6	58,4
Nikada	56,8	43,2

$$\chi^2 = 17,547; df = 3; p < 0,01$$

Vjerske sumnje češće prate ispitanike koji redovito, tj. svake nedjelje, pohađaju misu u odnosu na one koji to čine mjesečno ili pak ponekad u godini. Iz ovog istraživanja proizlazi da su vjerske sumnje za veliki dio adolescenata nezaobilazne u procesu rasta u vjeri. Sumnje su čimbenik koji prati religioznu socijalizaciju i stoga ne moraju imati samo negativnu konotaciju. One mogu biti put do postizanja zrele i osobne vjere jer mogu biti put pročišćavanja vjere i crkvenosti u različitim vidovima.

Pošto smo potvrdili prisutnost vjerskih sumnji, željeli smo saznati gdje su njihovi uzroci, naime gdje srednjoškolicci doživljavaju poteškoće ili situacije koje izazivaju konfuziju kada je u pitanju vjera? Sumnje se mogu pojaviti u

Tablica 129.

Korelacija slike o Bogu i prakticiranje vjere i pohađanje mise, te neke sociodemografske varijable

TVRDNJE	Dob	Spol	Mjesto boravka	Obrazovanje - otac	Obrazovanje - majka	Practiciranje vjere	Pohađanje mise
Biće koje oduvijek postoji	,005	,057	,045	-,082*	-,108*	,448**	,328**
Stvoritelj i gospodar svega stvorenoga	,016	-,010	,073	-,176**	-,216*	,549**	,451**
Onaj koji vodi svjetsku povijest i moju sudbinu	0,020	0,070*	0,037	-,159*	-,180*	,422**	,305**
Netko koga osjećam u sebi	-,033	,062	,057	-,164*	-,179*	,491**	,440**
Otac koji me razumije i podržava	-,025	,041	,079*	-,171*	-,195*	,469**	,411**
Onaj kojeg sam naučio u obitelji moliti i ljubiti	-,019	,007	,134**	-,204*	-0,262*	,471**	,509**
Onaj koji rješava moje probleme	,018	,041	,087*	-,158*	-,198*	,414**	,336**
Strogi i pravedni sudac	,043	,024	,045	-,067	,108*	,286**	,207**
Netko tko me malo zanima	-,001	-,047	,011	,100**	,126**	-,427**	-,322**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

procesu razmišljanja o važnim kršćanskim istinama, ali mogu biti izazvane i vanjskim čimbenicima. Adolescenti su skloni padati pod razne utjecaje i ponude.

U anketi smo naveli nekoliko situacija koje mogu izazvati vjerske sumnje i pozvali ispitanike da procijene koliko svaka pojedina situacija njima stvara probleme vezane uz pitanje vjere. Evo njihovih odgovora:

Faktorskom analizom dobili smo dvije latentne dimenzije koje ukazuju na dva važna područja u kojima adolescenti pronalaze uzroke vlastitih vjerskih sumnji.

Problem vjerskih sumnja povezan je s negativnim odnosom s ustanovama vjerske formacije (F_1) ili je uzrok u religiozno-nepovoljnoj socijalizaciji koja bitno utječe na formiranje identiteta mladog čovjeka (F_2). Adolescenti odbijaju prihvatiti moralne norme koje Crkva nalaže jer se to ne poklapa s njihovim vlastitim potrebama i željama. Sumnje se javljaju kada dožive nedosljednost u životnim kršćanskim stavovima nekih crkvenih ljudi. Također je problem s nedovoljnim razumijevanjem temeljnih kršćanskih istina, posebno kada su njihove sumnje potkrijepljene različitim iskazima u školskim priručnicima. Obiteljsko ozrač-

je važan je čimbenik u religioznoj i vjerničkoj socijalizaciji. Zato neadekvatna obiteljska atmosfera može izazvati veliku adolescentovu nesigurnost. Teško je vjerovati da će mladi čovjek prihvatiti nešto kao vrednotu ako ona nije živo prepoznatljiva kao vrednota u krugu najbližih. Skupina vršnjaka i prijatelji u vrijeme adolescencije imaju veliki utjecaj u izgrađivanju temeljnih kriterija, zato je i za izgradnju čvrstog religioznog identiteta važna podrška prijatelja. Adolescent intenzivno otkriva svijet, stječe nove spoznaje s različitih životnih područja, revalorizira dosadašnje stavove, preispituje vrednote. U pitanje dolazi i njegov dosadašnji način vjerovanja i ako nema dovoljno vjerničko znanje, upada u različite sumnje glede temeljnih vjerskih istina. Neznanje se odražava posebno u slabom razumijevanju vjerskih i liturgijskih obreda, te govora simbola. Sudjelovanje i prepoznavanje bogatstva i značenja religioznih obreda i simbola ovisi o tome koliko su mladi otkrili znakovitost religioznog govora (simboli, geste, riječi...). Neznanje redovito rađa sumnje koje, s vremenom, vode k distanciranju, a ponekad i gubitku vjere.

Uz pomoć t-testa analizirali smo dobivene faktore i dobili značajniju statističku razliku s obzirom na mjesto stanovanja ispitanika. Naime, ispitanici koji žive u Zagrebu uzroke svojih vjerskih sumnji više vežu uz religiozne

Tablica 130.
 Tko je adolescentima Isus Krist

TVRDNJE	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se ne slažem niti slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Sin Božji u kojeg vjeruju kršćani	1,8	2,0	6,6	40,7	46,7
Spasitelj i Otkupitelj ljudi	3,2	3,7	13,4	32,6	44,1
Prijatelj kojemu se povjeravam	6,2	8,8	26,9	33,5	21,3
Čovjek koji se zalagao za socijalnu pravdu	7,2	11,0	36,1	27,7	14,6
Jedna velika povijesna osoba	5,9	8,1	20,5	35,8	27,1
Osoba kojoj bi želio sličiti	9,6	16,2	39,9	18,3	12,8
Prijatelj koji me uvijek razumije	6,3	9,0	29,1	30,5	22,1
Onaj koji može promijeniti današnje društvo	9,0	16,2	34,8	21,9	15,3
To je osoba o kojoj sam gledao nekoliko filmova	21,9	20,9	22,5	22,2	9,8
Netko tko me malo zanima	45,9	24,8	16,9	6,0	3,4

ustanove(F_1).

Tablica 131.
 Tablica faktorske strukture predodžbe o Isusu Kristu

PRAKTICIRANJE VJERE	M	Kontrast	F - omjer	Značajnost
Vjerujem i prakticiram vjeru	- 0,257			
Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	0,115			
Sumnjam	0,233	4,3,2 > 1	9,837	0,000
U traženju sam	0,464			
Distanciran	-0,040			

Rezultati analize varijance pokazuju kako postoje statistički značajne razlike u viđenju uzroka vjerskih sumnji s obzirom na prakticiranje vjere. Ispitanici koji ne prakticiraju svoju vjeru, koji su u sumnji ili još uvijek u traženju, više pristaju uz koncept po kojem su vjerske sumnje izazvane "socio-kulturnim ozračjem".

Iz distribucije frekvencija vidimo da su najčešći uzroci vjerskih sumnji nekršćansko obiteljsko ozračje, nerazumijevanje vjerskih simbola i obreda i nezainteresiranost za vjerska pitanja, zatim stil i razmišljanje prijatelja o vjeri.

PREDODŽBE I SLIKE O BOGU

Velika većina adolescenata izražava vjeru u Boga. No pitanje je u kojeg Boga vjeruju? Kakvu imaju sliku o Bogu? Kako ga doživljavaju? O tome kako adolescenti doživljavaju Boga, među prvima se bavio istraživanjem Babin.³⁸² U upitniku smo naveli nekoliko tvrdnji koje se odnose na Boga. Ispitanike smo pozvali da zauzmu svoj stav u odnosu na svaku tvrdnju.

Iz tablice 128 očito je da adolescenti u velikom broju podržavaju teološke tvrdnje o Bogu: Bog je stvoritelj i gospodar svega stvorenog (71,8%) i biće koje oduvijek postoji (69,4%). Također, više od polovice adolescenata doživljava Boga kao onoga koji je blizak čovjeku, tj. Otac koji razumije i podržava čovjeka (54,3%), osoba koju osjećam u sebi (57,6%). Predodžbe o Bogu koje adolescenti manje podržavaju odnose se na one tvrdnje koje govore o Bogu kao onome koji vodi povijest i osobne sudbine ljudi. Manje od polovice ispitivanih srednjoškolaca (45,2%) zamišlja Boga kao nekog koji vodi svjetsku povijest. Možda je razlog što u svjetskim zbivanjima prevladavaju negativne pojave koje su po njihovom mišljenju nespojive s Božjim vodstvom?! Također sliku o Bogu koji rješava njihove probleme ne podržava velika većina - tek jedna trećina. Ovdje treba napomenuti da je riječ o adolescentima čije je životno razdoblje

Tablica 132.
 Korelacija dobivenih faktora s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja, prakticiranje vjere i odlaska na misu

lje obilježeno krizama u kojima se redovito osjećaju usamljeni, bez razumijevanja drugih, pa ponekad i Boga doživljavaju daleko, pogotovo ako se to ne uklapa u njihove planove i želje.

S obzirom na spol i dob ispitanika nema značajnijih razlika u doživljavanju Boga. Postoji negativna korelacija s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja. Što su roditelji obrazovaniji, to djeca manje pristaju uz ponuđene tvrdnje o Bogu. Naravno, značajne su razlike dobivene na prakticiranju vjere i odlasku na misu. Adolescenti koji vjeruju i prakticiraju vjeru i koji redovito pohađaju misu, više pristaju uz navedene slike o Bogu. Interesantno je da u ispitanika koji vjeruju i prakticiraju vjeru i redovito odlaze na misu, još uvijek postoji predodžba o Bogu kao strogom i pravednom sucu. Ovaj podatak ukazuje da se u našim pastoralno-katehetskim modelima još uvijek posreduje takva slika o Bogu. Ispitanici koji žive izvan Zagreba izjavljuju da je Bog za njih onaj kojeg su naučili u obitelji moliti i ljubiti. I ovo je još jedan dokaz koliko je važno kršćansko-obiteljsko ozračje. Da je obitelj još uvijek važan čimbenik u religioznoj formaciji potvrdilo je istraživanje na općoj populaciji.³⁸³

PREDODŽBA O ISUSU KRISTU I NJEGOVO MJESTO U ŽIVOTU ADOLESCENATA

Vjera u Krista stožer je kršćanske vjere. Izričaj “vjerujem u Isusa Krista”, znači “vjerujem u Boga”. Krist je uvijek imao važno mjesto u životu mladih ljudi i oni ni danas

Tablica 133.
 Stav prema nekim važnim istinama vjere

PITANJA	Potpuno vjerujem	Prilično vjerujem	Malo vjerujem	Ne vjerujem	Ne znam
Vjeruješ li da je Krist Sin Božji	61,7	19,9	6,2	4,5	6,7
Vjeruješ li da je Crkvu utemeljio Isus Krist	48,0	26,4	9,6	5,9	8,8
Vjeruješ li da će svaki čovjek uskrsnuti na kraju vremena	27,0	23,6	19,6	13,4	15,5
Vjeruješ li u besmrtnost duše	38,5	23,5	15,3	6,7	14,6
Vjeruješ li da je Biblija Bogom nadahnutu knjiga	37,9	31,4	13,6	5,8	10,4
Vjeruješ li da neke osobe mogu biti opsjednute od đavla	22,1	22,1	23,8	14,0	16,6

nisu indiferentni pred njegovom porukom i osobom. Ali, u isto smo vrijeme svjedoci kako ga današnji mladi prihvaćaju s određenim rezervama - reduciraju njegovo djelovan-

Tablica 134.

Korelacija stava istina vjere u odnosu na prakticanje vjere i pohađanja mise, te u odnosu na neke sociodemografske varijable

je na površnu socijalnu dimenziju. Pod jakim utjecajem različitih istočnjačkih pokreta, mladi nerijetko Isusa stavljaju u red modernih “učitelja duhovnosti”.³⁸⁴ Mladi danas “žele znati i imati iskustvo o tome u kakvom je odnosu Isus Krist s drugim religijama, kako se obraćao siromašnima i emigrantima, kako je ulazio u psihološke i unutarnje konflikte, kako se odnosio prema ustanovama.”³⁸⁵

Stoga današnji analitičari zamjećuju da “kristologiji mladih” nedostaje biblijsko-teološko uporište, prenatlažen

PITANJA	Dob	Spol	Mjesto boravka	Naobrazba - otac	Naobrazba - majka	Prakticanje vjere	Pohađanje mise
Vjeruješ li da je Krist Sin Božji	,016	,010	,023	-,217**	-,236**	,583**	,459**
Vjeruješ li da je Crkvu utemeljio Isus Krist	-,026	-,034	,099**	-,129**	-,188**	,458**	,463**
Vjeruješ li da će svaki čovjek uskrsnuti na kraju vremena	-,036	-,108**	,029	-,088**	-,095**	,354**	,391**
Vjeruješ li u besmrtnost duše	-,007	-,035	-,028	,021	-,032	,262**	,292**
Vjeruješ li da je Biblija Bogom nadahnuta knjiga	-,013	-,083*	,023	-,108**	-,166**	,435**	,364**
Vjeruješ li da neke osobe mogu biti opsjednute đavlom	-,031	-,072*	,014	-,095**	-,127**	,213**	,198**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

je osobni odnos koji se često oslanja samo na doživljaj i iskustvo, koje nije uvijek u skladu s vjerom zajednice – Crkve. U porastu je zanemarivanje sakramentalne dimenzije i doživljavanje Isusa na jednoj kulturološko-psihološkoj razini.³⁸⁶ Za mnoge mlade Isus nije osoba s kojom mogu uspostaviti odnos, nego se sve svodi na simbol, poruku, mit, osobu s postera. Stoga će, na temelju socioloških istraživanja, Milanesi ustvrditi kako je “kristologija mladih” u sebi vrlo ambivalentna.³⁸⁷ Isus Krist je sveden na kršćansku poruku koja se uspoređuje s etikom i kulturom. “Većina mladih ima ‘katekumenski odnos’ prema Kristu. Ovdje se termin ‘katekumenski’ uzima kao nedovoljno, provizorno i općenito poznavanje Isusa Krista, tipično za osobe kojima je Krist bio samo početno naviješten.” U odnosu prema osobi Isusa Krista, mladi kršćani vjernički identitet svode na kulturnu datost koja ne uključuje osobnu opciju. Češće je njihov odnos prema Kristu uvjetovan

površnim emocijama koje proizlaze iz njegove ljudske neobičnosti (Jesus Christ superstar).

Kakva je situacija s našim adolescentima? Kako i na koji način oni doživljavaju Isusa Krista? Koje mjesto zauzima Isus Krist u životu zagrebačkih srednjoškolaca?

Većina zagrebačkih adolescenata vjeruje da je Isus Krist Sin Božji (87,4%) u kojeg vjeruju kršćani i da je on Spasitelj i Otkupitelj ljudi (76,7), tj. najveći dio pitanih adolescenata prihvaća teološko-antropološko utemeljenje.

Faktorskom analizom dobili smo dva faktora koji nam otkrivaju dvije temeljne slike koje adolescenti imaju o osobi Isusa Krista.

TVRDNJE	Religijsko- antropološko	Socio-kulturno
Prijatelj kojemu se povjeravam	,86344	
Prijatelj koji me uvijek razumije	,86302	
Spasitelj i Otkupitelj ljudi	,82072	
Netko tko me malo zanima	-,68778	
Onaj koji može promijeniti današnje društvo	,66185	
Osoba kojoj bih želio sličiti	,61018	
Sin Božji u kojeg vjeruju kršćani	,58619	
Jedna velika povijesna osoba		,73307
Čovjek koji se zalagao za socijalnu pravdu		,67481
To je osoba o kojoj sam gledao nekoliko filmova		,63892

Tablica 135.
 Što adolescenti misle o životu
 poslije smrti

Prvi faktor nas upućuje na doživljavanje i predodžbu osobe Isusa Krista promatrane kroz religijsko-antropološku prizmu koja je snažno obilježena osobnom dimenzijom. Adolescenti doživljavanju Isusa Krista veoma osobno. On je za njih živa osoba koja ima aktualno značenje u povijesti svake osobe i u svjetskoj povijesti. Krist je osoba s kojom se žele identificirati, osoba od povjerenja, jednostavno prijatelj. U njihovim religijsko-antropološkim predodžbama i teološko utemeljenje nalazi svoje mjesto: Isus je Spasitelj i Otkupitelj ljudi, Sin Božji u kojeg kršćani vjeruju.

Drugi faktor razotkriva da u svijesti jednog dijela zagrebačkih adolescenata postoji slika o Isusu Kristu koja je utemeljena na povijesno-socijalnoj paradigmi unutar koje oni doživljavaju njegovu veličinu.

Tablica 136.

Razmišljanje o životu poslije smrti i dob

TVRDNJE	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	18 god.	19 god.
Ništa	16,2	8,1	8,8	9,9	4,7	13,6
Ne znam, nesiguran sam	8,1	15,4	13,4	9,4	15,3	22,7
Ne može nitko znati što je poslije smrti	35,1	31,7	33,5	31,4	22,2	27,3
Mislim da postoji drugi život poslije smrti	29,7	35,7	37,2	39,5	38,7	18,2
Mislim da se čovjek nakon smrti inkarnira u drugu osobu ili neko drugo živo biće	10,8	7,2	6,3	8,1	14,0	18,2
Drugo	0,0	1,8	0,8	1,8	5,3	0,0

$$\chi^2 = 40,848; df = 25; p < 0,01$$

Tablica 137.
Kako adolescenti
zamišljaju raj

VARIJABLE	Stupanj obrazovanja - otac	Stupanj obrazovanja - majka	Practiciranje vjere	Pohađanje mise
Religijsko-antropološko	-,190**	-,234**	,585**	,516**
Socio-kulturno	,125**	,105**	-,096**	-,111**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$ (*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Korelacijom dobivenih faktora uočena je statistički značajna korelacija s obzirom stupanj obrazovanja roditelja. Postoji negativna korelacija između obrazovanja roditelja i predodžbe o Isusu Kristu. Što su roditelji manje obrazovani, djeca više pristaju uz religijsko-antropološki koncept. A ispitanici čiji roditelji posjeduju visoku naobrazbu više podržavaju predodžbu o Isusu koja se temelji na socio-kulturnim datostima.

Pozitivna je, međutim, korelacija između prakticiranja vjere i pohađanja mise i doživljavanja Isusa Krista. Ispitanici "vjernici-praktikanti", kao i oni koji redovito sudjeluju u euharistijskim slavljinama, više pristaju uz religijsko-antropološku predodžbu o Isusu Kristu.

Tablica 138.
Predodžba o raju i stupanj
obrazovanja roditelja ispitanika

ADOLESCENTI I ISTINE VJERE

U današnjem jeziku Učiteljstva i dogmatske teologije kršćanska je istina, odnosno istina vjere dogma u kojoj Crkva, snagom svog Učiteljstva, definira objavljenu istinu koja obvezuje sve vjernike, u toj mjeri da se njezino odbijanje kvalificira kao hereza i vodi k izopćenju iz katoličke Crkve.³⁸⁹ Zato je svaki vjernik dužan prihvatiti temeljne krš-

ćanske istine. Čini se da upravo primljene kršćanske istine u ranoj religioznoj socijalizaciji ostaju duže u svijesti ljudi, pa čak i onda kada više ne prakticiraju vjeru. To potvrđuju i dobiveni rezultati iz kojih vidimo da velika većina adolescenata prihvaća temeljne istine kršćanske vjere, iako je kod svake pojedine stupnjevitost prihvaćanja različitog intenziteta.

Većina adolescenata prihvaća temeljne kršćanske istine koje se odnose na Krista, Crkvu i Bibliju. Tako 81,6% ispitanika vjeruje da je Krist Sin Božji; 79,3% potvrđuje svoje uvjerenje da je Biblija Bogom nadahnuta knjiga i 74,4% drži da je Crkvu utemeljio Isus Krist. Također dvije trećine zagrebačkih srednjoškolaca vjeruje u besmrtnost duše. Međutim, zanimljiv je podatak da tek polovica ispitanika vjeruje da će svaki čovjek uskrsnuti na kraju vremena, dok ih je u ovu kršćansku istinu 15,5% nesigurno, a 28,9% nijeće uskrsnuće kao mogući čovjekov dalji život. Od svih navedenih kršćanskih istina adolescenti najmanje vjeruje u mogućnost da đavao opsjedne čovjeka.

S obzirom na spol, može se uočiti da muškarci, u odnosu na žene, više vjeruju u kršćansku istinu po kojoj će svaki čovjek uskrsnuti na kraju vremena, da je Biblija Bogom nadahnuta knjiga te u opsjednuće đavlom. Ispitanici koji žive izvan Zagreba više prihvaćaju kršćansku istinu koja kaže da je Crkvu utemeljio Isus Krist. Razlike postoje s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja ispitanika. Ispitanici čiji roditelji posjeduju visok stupanj obrazovanja manje prihvaćaju navedene kršćanske istine. Oni koji vjeruju i prakticiraju vjeru i redovito sudjeluju na euharistijskom slavlju više vjeruju u spomenute kršćanske istine.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 139.
Predodžbe o raj i prakticiranje vjere

PREDODŽBE O "POSLEDNJIJIM STVARIMA"

Eshatologija je područje unutar vjerovanja o kojem se možda najmanje govori. Izrazom "eshatologija" izražavamo poimanje ili vjerovanje povezano s "posljednjim stvarima" koje se odnose na čovjekovu sudbinu i budućnost čovječanstva i svijeta. Eshatologiju zanima pitanje života, povijesti i svijeta - njegovo spasenje ili propast.³⁹⁰ Suvremeni čovjek nerado govori o smrti, osobito o onom poslije smrti. Nerado govori o raj i paklu i posljednjem sudu. U naše vrijeme, osim toga nedostaje adekvatan jezik koji bi o "posljednjim stvarima" progovorio suvremenom čovjeku. "Govor o posljednjim stvarima još uvijek se previše oslanja na srednjovjekovne slike i kao takav ne može biti izazov čovjeku današnje kulture".³⁹¹

Tablica 140.
Predodžbe raja i pohađanje mise

U ovom istraživanju pošli smo od važnog pitanja: što adolescenti misle o životu poslije smrti. Dobili smo slijedeće rezultate:

TVRDNJE	Frekvencije	%
Ništa	79	8,8
Ne znam, nesiguran sam	118	13,1
Ne može nitko znati što je poslije smrti	275	30,4
Mislim da postoji drugi život poslije smrti	332	36,7
Mislim da se čovjek nakon smrti inkarnira u drugu osobu ili neko drugo živo biće	78	8,6
Drugo	18	2,0

Tablica 141.
Stav adolescenata prema paklu

Nešto više od jedne trećine zagrebačkih adolescenata smatra da poslije smrti postoji drugi život, a njih 43,5% izražava nesigurnost i sumnju glede čovjekovog konačnog završetka. Značajan broj srednjoškolaca (8,8%) drži da čovjekova sudbina završava isključivo ovdje na zemlji, bez bilo kakve perspektive o budućem životu. Isto tako, značajan je postotak ispitanika koji prihvaćaju reinkarnaciju (8,6%)³⁹² kao jednu od mogućih alternativa poslije čovjekove smrti.³⁹³ Zanimljivo je da reinkarnacija pripada jednoj drugoj kulturi, različitoj od europske koja ima duboke kršćanske korijene. To ukazuje na veliki utjecaj masovnih medija koji pomoću svijeta mode, filma, spektakla "reklamiraju" reinkarnaciju kao mogućnost čovjekovog budućeg života. Zapravo, u razgovoru sa srednjoškolcima, vidjeli smo da oni ne znaju puno o reinkarnaciji – sve je to na razini znatiželje, privlačnosti, neuobičajeno.

Metodom χ^2 , u poimanju života poslije smrti, ispitanici se razlikuju s obzirom na dob. Nesigurnost se najviše očituje u srednjoškolaca između 15. i 17. godine. Što su adolescenti stariji, to se više distanciraju od kršćanske istine da postoji život poslije smrti. Također, stariji adolescenti češće izražavaju vjeru u reinkarnaciju.

Tablica 142.

Predodžbe o paklu i stupanj obrazovanje roditelja

TVRDNJE	Niski		Srednji		Visoki	
	otac	majka	otac	majka	otac	majka
To je mjesto vječnog ognja gdje borave zli ljudi	38,2	38,0	32,0	29,7	21,0	21,6
Vječna izoliranost od Božje blizine	27,6	28,1	31,8	33,5	34,7	33,1
Pakao ne postoji, jer Bog ne može osuditi čovjeka na vječnu kaznu	6,6	13,2	12,4	12,1	11,9	11,2
Ne vjerujem u pakao	13,2	9,9	12,1	12,1	18,7	19,4
Ne zanima me, to mi nikad nije bio problem	14,5	10,7	11,7	12,6	13,7	14,8

$$\chi^2 = 21,818; df = 8; p < 0,01 \text{ (otac)}$$

$$\chi^2 = 21,921; df = 8; p < 0,01 \text{ (majka)}$$

SREDNJOŠKOLCI O RAJU, PAKLU I ĐAVLU

Ispitanicima smo postavili i pitanje o raju, paklu i đavlu.

Tablica 143.

Predodžbe o paklu i prakticiranje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
To je mjesto vječnog ognja gdje borave zli ljudi	36,4	24,6	25,0	18,9	9,4
Vječna izoliranost od Božje blizine	37,7	37,3	17,9	28,4	8,2
Pakao ne postoji, jer Bog ne može osuditi čovjeka na vječnu kaznu	11,6	13,8	3,6	17,9	4,7
Ne vjerujem u pakao	5,5	13,8	28,6	21,1	44,7
Ne zanima me, to mi nikada nije bio problem	8,7	10,5	25,0	13,7	32,9

$$\chi^2 = 180,914; df = 16; p < 0,01$$

TVRDNJE	Frekvencije	%
To je mjesto vječne sreće	272	30,1
Vječno zajedništvo s Bogom	463	51,2
Ne vjerujem u raj	90	10,0
Ne zanima me, to mi nikada nije bio problem	63	7,0

Dobiveni rezultati ukazuju da 80,3% naših ispitanika vjeruje "u raj", od kojih 30,1% pojam "raj" veže uz predodž-

bu mjesta vječne sreće, a 51,20% povezuje raj s vječnim zajedništvom s Bogom.³⁹⁴ Značajno je da 17,0% adolescenata izjavljuje da ne vjeruje da postoji raj ili pak pokazuju nezainteresiranost za to pitanje. Metodom χ^2 uočili smo da postoje značajne statističke razlike u poimanju raja s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja ispitanika.

Tablica 144.
 Predodžbe o paklu i
 pohađanje mise

TVRDNJE	Niski		Srednji		Visoki	
	otac	majka	otac	majka	otac	majka
To je mjesto vječne sreće	30,6	27,7	28,7	28,1	32,9	34,2
Vječno zajedništvo s Bogom	56,9	66,4	58,4	57,0	44,6	42,2
Ne vjerujem u raj	8,3	2,5	6,8	8,6	14,5	14,2
Ne zanima me, nije mi to nikada nije bio problem	4,2	3,4	6,1	6,3	8,0	9,3

$$\chi^2 = 22,396; df = 6; p < 0,01 \text{ (otac)}$$

$$\chi^2 = 35,002; df = 6; p < 0,01 \text{ (majka)}$$

Uz predodžbu raja kao mjestu vječne sreće više pristaju srednjoškolci čiji roditelji imaju visoku naobrazbu. Teološka vizija raja, kao vječno zajedništvo s Bogom, češće je prisutna kod srednjoškolaca čiji roditelji imaju srednju ili nisku naobrazbu. Ispitanici čiji su roditelji visoko obrazovani češće nijeću postojanje raja od onih čiji su roditelji niže i srednje naobrazbe.

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
To je mjesto vječne sreće	29,4	37,5	22,2	31,6	17,9
Vječno zajedništvo s Bogom	67,5	50,2	37,0	38,9	14,3
Ne vjerujem u raj	1,6	7,6	22,2	22,1	35,7
Ne zanima me, nije mi to nikada nije bio problem	1,6	4,7	18,5	7,4	32,1

$$\chi^2 = 262,456; df = 12; p < 0,01$$

Ako usporedimo predodžbe o raj i prakticiranje vjere kod ispitanika, možemo zaključiti slijedeće: raj kao mjesto vječne sreće najčešće zamišljaju ispitanici koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru. Oni koji vjeruju i prakticiraju vjeru više prijanjaju uz kršćansko-teološku viziju; uz raj je vječno zajedništvo s Bogom. Oni koji izjavljuju da ne vje-

TVRDNJE	Frekvencije	%
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	209	23,1
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	488	54,0
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	96	10,6
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	100	11,1

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 145.

Predodžbe adolescenata o đavlu

ruju u raj i da ih to pitanje zapravo i ne zanima, spadaju u kategoriju distanciranih u odnosu na vjeru.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
To je mjesto vječne sreće	26,4	32,0	36,9	21,3
Vječno zajedništvo s Bogom	70,8	60,5	40,4	7,9
Ne vjerujem u raj	1,4	4,3	13,1	43,8
Ne zanima me, nije mi to nikada nije bio problem	1,4	3,1	9,6	27,0

$$\chi^2 = 274,433; df = 9; p < 0,01$$

Tablica 146.

Uspoređivanje rezultata s rezultatima na općoj populaciji u svezi predodžbe o đavlu

Srednjoškolci koji češće pohađaju euharistijsko slavlje bliže su teološkoj viziji raja, a oni koji to čine rjeđe više se priklanjaju "antropološkoj" viziji. Oni koji nikad ne idu na misu u najvećem broju niječu njegovo postojanje.

Među zagrebačkim srednjoškolcima prevladava teološko poimanje raja koje je plod kršćanske socijalizacije koja se posreduje vjeronaukom u školi i župnom katehezom.

Kršćanska vjera naučava da čovjekova vječna sudbina može biti okrunjena "vječnom nagradom ili kaznom".³⁹⁵ Stoga Crkva u svom naučavanju "potvrđuje opstojnost pakla i njegovu vječnost".³⁹⁶ O zadnjim stvarnostima ljudske egzistencije, danas se malo govori i u crkvenim krugovima. Zato u spoznajama vjernika o eshatološkom području često susrećemo različite natruhe koje nemaju kršćansko utemeljenje. Kod vjernika nerijetko susrećemo predodžbe o paklu s vrlo živopisnim slikama koje uključuju oganj, vatru, tamu, izgaranje, itd.

Pitanjem kako zamišljaš pakao i đavla, htjeli smo provjeriti koliko su razmišljanja srednjoškolaca utemeljena na kršćanskoj tradiciji, a koliko su pod utjecajem drugih kulturoloških koncepcija.

Tablica 147.

Predodžbe o đavlu s obzirom na spol

Tablica 148.

Predodžbe o đavlu i stupanj obrazovanja majke

TVRDNJE	Frekvencije	%
---------	-------------	---

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 149.
Predodžbe o đavlu i prakticiranje vjere

To je mjesto vječnog ognja gdje borave zli ljudi	248	27,4
Vječna izoliranost od Božje blizine	290	32,1
Pakao ne postoji, jer Bog ne može osuditi čovjeka na vječnu kaznu	105	11,6
Ne vjerujem u pakao	133	14,7
Ne zanima me, to mi nikada nije bio problem	117	12,9

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjeruje, ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	32,5	20,9	10,7	12,6	11,8
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	54,8	59,6	53,6	64,2	28,2
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	2,9	10,1	19,6	13,7	38,8
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	9,8	9,4	16,1	9,5	12,2

$$\chi^2 = 140,567; df = 12; p < 0,01$$

Tablica 150.
Predodžbe o đavlu i pohađanje mise

Na temelju dobivenih rezultata proizlazi da 59,5% ispitivane populacije vjeruje da postoji pakao, dok 11,6 % nije ču tu mogućnost. Koji vjeruju u postojanje pakla, 27,4%, zamišljaju ga kao neodređeno mjesto gdje borave zli ljudi. Riječ je o povezivanju pakla sa zlom koje se susreće u ljudima. Nešto manje od jedne trećine ispitanika o paklu razmišlja na kršćansko-teološki način. Shvaćaju pakao ne kao mjesto, nego prije svega stanje izgubljenosti i odjeljenosti od Boga i njegove ljubavi.

Među adolescentima koji niječu postojanje pakla valja uočiti razliku. Naime, postoji nijekanje koje se temelji na vjerovanju da je Bog tako dobar da ne može nekoga osuditi na pakao i kategoričko odbijanje mogućnosti postojanja pakla.

Pakao zamišljen kao mjesto vječnog ognja, gdje borave zli ljudi, prisutan je u razmišljanjima srednjoškolaca čiji roditelji posjeduju nisku naobrazbu. A teološko poimanje pakla, tj. izoliranost od Božje blizine, prisutno je u srednjoškolaca čiji roditelji imaju srednju i visoku stručnu spremu. Među ispitanicima koji su uvjereni da je Bog tako dobar da ne može čovjeka osuditi na vječnu kaznu nema značajnijih statističkih razlika s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja. Među ispitanicima koji kategorički odbijaju postojanje pakla, najviše ih je od roditelja koji posjeduju visoku naobrazbu.

Zanimljivo je uočiti da kod poimanja pakla kao “vječne izoliranosti od Božje blizine” ne postoji značajnih statističkih razlika između ispitanika koji vjeruju i prakticiraju vjeru i onih koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru. To isto vrijedi kada je riječ o onima koji drže da Bog ne može čovjeka osuditi na pakao. Interesantno je da među onima koji vjeruju i prakticiraju vjeru postoji znatan broj (15,2%) koji ne vjeruju da postoji pakao ili ih to pitanje ne zanima. Ovo je još jedan pokazatelj da oni koji za sebe kažu da vjeruju i prakticiraju vjeru ne prihvaćaju uvijek sve kršćanske istine.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
To je mjesto vječnog ognja gdje borave zli ljudi	38,6	28,1	22,5	8,7
Vječna izoliranost od Božje blizine	35,7	39,8	30,5	8,7
Pakao ne postoji, jer Bog ne može osuditi čovjeka na vječnu kaznu	11,6	9,8	13,7	13,0
Ne vjerujem u pakao	6,9	11,3	16,8	43,5
Ne zanima me, to mi nikada nije bio problem	7,2	10,9	16,4	26,1

$$\chi^2 = 137,595; df = 12; p < 0,01$$

Usporedili smo, također, predodžbe o paklu s odlaskom ispitanika na misu. Ovdje je zanimljivo zamijetiti da među adolescentima koji idu svake nedjelje na misu prevladava slika pakla kao “mjesto vječnog ognja gdje borave zli ljudi”, a ne kršćansko-teološko sliku o paklu (“vječna izoliranost od Božje blizine”). Isto tako, indikativan je podatak da među onima koji redovito idu na misu 14,2% nije čuo postojanje pakla. A teološki ispravno poimanje pakla više je prisutno u srednjoškolaca koji na misu idu mjesečno nego u onih koji to čine svake nedjelje. Na temelju ovog možemo zaključiti da redovito pohađanje nedjeljne mise ne znači i cjelovito prihvaćanje kršćanskog pologa vjere.

U modernoj kulturi sve više prostora zauzima dualističko poimanje svijeta i čovjeka. Postoji trend razmišljanja o postojanju pozitivnih i negativnih energija koje djeluju u čovjeku, ali i u prirodi – cijelom kozmosu. Često se može čuti kako neka osoba zrači pozitivnom energijom ili pak druga negativnom energijom. Riječ je o traženju uzroka zla u svijetu. U kršćanskom poimanju zlo se povezuje s đavlom – “začetnikom grijeha”.³⁹⁷ U Novom zavjetu Isus Krist govoreći o sotoni kaže kako je đavao začetnik laži

(usp. Iv 8,44). Stoga i crkveno Učiteljstvo kaže kako zlo nije apstraktan pojam, nego ono označava osobu.³⁹⁸

Srednjoškolicima smo postavili i pitanje o đavlu. Što oni misle o đavlu?

Iz dobivenih podataka proizlazi da 23,1% zagrebačkih adolescenata zamišlja đavla kao osobu koja postoji i potiče čovjeka na zlo. A apstraktni pojam zla, koje je prisutno u ljudskoj naravi, pripisuje đavlu 54,0% ispitanika. Potpuno negiranje postojanja đavla susrećemo kod 21,7% adolescenata. Ako ove podatke usporedimo s dobivenim podacima o općoj populaciji, možemo uočiti razliku: adolescenti više vjeruju u postojanje đavla negoli opća populacija.³⁹⁹

Tablica 151.
 Vjerovanje u paranormalne pojave

TVRDNJE	Potpuno vjerujem	Djelomično vjerujem	Malo vjerujem	Ne vjerujem	Ne znam
Planete utječu na život ljudi	6,7	21,2	27,1	29,0	15,5
Neke osobe mogu stupiti u kontakt s mrtvim osobama	6,3	16,3	31,9	30,3	14,7
U mogućnost čitanja budućnosti s dlana	1,9	10,4	29,3	45,0	12,8
U telepatiju	7,4	19,5	29,5	29,1	14,2
U mogućnost dozivanja duhova	14,9	26,5	29,3	16,4	11,1
U moć prokletstva	4,8	11,5	28,4	38,4	14,9
U postojanje duhova različitih od Boga, anđela i svetaca koji mogu utjecati na sudbinu ljudi	6,4	13,6	24,2	36,2	18,0
U magiju (bijelu i crnu)	7,1	13,1	21,9	40,3	16,6
U horoskop	3,2	16,4	31,9	36,5	11,1

TVRDNJE	Adolescenti	Opća populacija
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	23,1	21,0
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	54,0	44,2
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	10,6	11,3
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	11,1	22,7

Predodžbe o đavlu razlikuju se u ispitanika s obzirom na spol: muškarci više pristaju uz sliku đavla u uosobljenu liku, dok ga žene više prepoznaju u čovjekovoj sklonosti

TVRDNJE	Utjecaj natprirodnih sila	Horoskop i gatanje
U magiju (bijelu i crnu)	0,77445	
U mogućnost dozivanja duhova	0,76360	
U moć prokletstva	0,70177	
Neke osobe mogu stupiti u kontakt s mrtvim osobama	0,69692	
U postojanje duhova različitih od Boga, anđela i svetaca koji mogu utjecati na sudbinu ljudi	0,66053	
U telepatiju	0,63732	
U horoskop		0,77931
Planete utječu na život ljudi		0,75296
U mogućnost čitanja budućnosti s dlana	0,46321	0,5269

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 152.

Faktorska struktura dobivena na varijablama kojima smo mjerili pristajanja uz paranormalne pojave

prema zlu. Također, muškarci u nešto većem broju od žena nijeću postojanje đavla.

TVRDNJE	M	Ž
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	26,7	20,1
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	49,0	60,0
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	11,5	10,2
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	12,9	9,7

$$\chi^2 = 11,443; df = 3; p < 0,01$$

Postoje značajnije statističke razlike s obzirom na stupanj obrazovanja majke ispitanika, nema razlike s obzirom na očevu naobrazbu. To nam ukazuje da majka ima važniji utjecaj od oca u religioznoj socijalizaciji.

TVRDNJE	Niski	Srednji	Visoki
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	38,1	23,4	17,9
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	41,5	55,5	58,7
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	9,3	9,0	13,3
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	11,0	12,1	10,1

$$\chi^2 = 24,859; df = 6; p < 0,01$$

Tablica 153.

Korelacija dobivenih faktora u odnosu na prakticanje vjere i pohađanje mise, te neke sociodemografske varijable

Ispitanici čija majka ima nisku naobrazbu u svojoj predodžbi o đavlu integriraju kršćansko učenje, a adolescenti čija majka posjeduje visoku ili srednju naobrazbu skloniji su zamišljanju đavla kao jedne neodređene sile koja čovjeka potiče na zlo. Ovakvo poimanje ne mora imati nikakve veze s kršćanskim gledanjem na podrijetlo grijeha i zla, nego se može pripisivati različitim energijama.

Uspoređujući predodžbu o đavlu s prakticiranjem vjere ispitanika, što je za nas zanimljivo, dobili smo indikativne podatke: među onima koji vjeruju i prakticiraju vjeru, kao i onima koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru, najčešće susrećemo apstraktno poimanje đavla – neodređena sila zla.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	33,2	24,1	16,5	9,8
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	52,7	58,0	60,9	35,9
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	4,7	5,4	14,6	32,6
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	9,4	12,5	8,0	21,7

$$\chi^2 = 106,213; df = 9; p < 0,01$$

Ista je situacija pri uspoređivanju s pohađanjem mise. Naime, adolescenti koji idu svake nedjelje na misu imaju predodžbu o đavlu koja se temelji na apstraktnom poimanju zla koje je prisutno u čovjeku. Identičan slučaj dobili smo u srednjoškolaca koji mjesečno idu na misu. Možemo zaključiti da apstraktno poimanje đavla dominira u mentalitetu adolescenata, a to je u trendu moderne kulture i suvremene znanosti.

Nakon kratke analize rezultata o pitanjima koja su se odnosila na eshatologiju, možemo izdvojiti slijedeće: većina zagrebačkih srednjoškolaca vjeruje u prekogrobni život. Njihove predodžbe, o tome kamo čovjek odlazi poslije smrti ukazuju na nedovoljan kršćanski odgoj i zbog toga nisu u stanju zauzeti čvršći stav o eshatološkim stvarnostima. Valja napomenuti da je riječ o dobi koja je završila službenu kršćansku inicijaciju i edukaciju.

Možda nije riječ o distanciranju od službenog naučavanja Crkve o posljednjim stvarima, već o nedovoljnom teo-

loškom utemeljenju u traženju odgovora na pitanje koje se odnosi na zadnju čovjekovu sudbinu. Jedino cjelovitija vjernička edukacija na tom području može spriječiti utjecaj različitih alternativnih religijskih učenja koja pobuđuju posebno znatiželju mladih.

ADOLESCENTI I PRAZNOVJERJE

Praznovjerje u širem smislu uključuje vjerovanja ili ritualne radnje koje se temelje na magičnom razmišljanju ili na religioznosti koja je u nekom smislu degradirana i instrumentalizirana.⁴⁰⁰ Različita vjerovanja u paranormalne pojave povećavaju se unatoč velikim mogućnostima matematičko-znanstvenog tumačenja i vladanja svijetom. To, zapravo, govori da današnji čovjek još uvijek traži odgovore.⁴⁰¹ U praznovjerju posebno značenje ima magija. Pojam magija znači neobičnu sposobnost utjecaja na tijek događaja ili djelovanje stranih sila izazvanih okultnim tehnikama tako da utječu na ljude, primjerice bijela i crna magija.⁴⁰² U suvremenoj kulturi rašireni su razni okultni oblici koji postaju predmet analize etnologa, psihologa, sociologa, teologa, itd. Današnja kultura postala je pogodno tlo za cvjetanje različitih oblika nemira i straha, koje hrane iracionalna nagnuća i tako doprinose rađanju uvijek novih znatiželja. Često se traži put spasa i tumačenje izvan znanstvenih kompetencija i institucionalnih religija. Različiti oblici praznovjerja nisu strani ni najsuvremenijim i najslobodnijim društvima.⁴⁰³ Kulturni pluralizam nudi uvijek veći broj religioznih ponuda, ne samo više religija u istom kulturnom ambijentu sa svojim konfesijama i sektama, ne samo religijama, do sada nepoznatim, koje se šire u čitavom svijetu preko migracija i koji nailaze na prihvaćanje u jednoj multikulturalnoj klimi, nego se nalaze i problematične forme koje predstavljaju religiozne surrogate, kao npr. praznovjerje, astrologija, okultizam, novi religiozni pokreti.⁴⁰⁴ Praznovjerje hvata sve dublje korijenje i među mladom populacijom. Poznato je da je zazivanje duhova kao praksa najčešće prisutno među djecom i mladima. Isto tako, bavljenje bijelom i crnom magijom; čitanje horoskopa i slično.

U našem istraživanju naveli smo samo neke oblike praznovjerja za koje smatramo da su prisutni u našem društvu. Od ispitanika se zahtijevalo da se izjasne u kojem stupnju vjeruju u dolje navedene paranormalne pojave. Dobili smo slijedeće rezultate.

Iz tablice 151 vidljivo je da zagrebački srednjoškolci najviše vjeruju u moć zazivanja duhova (41,4%).

Faktorskom analizom dobili smo dvije latentne dimenzije ili dva faktora koji ukazuju na postojanje dva tipa vjerovanja unutar paranormalnih pojava, odnosno praznovjerja. Prvi faktor (F_1) odnosi se na vjerovanje u mogućnost utjecaja natprirodnih sila na tijek događaja i sudbinu ljudi. Riječ je o različitim oblicima magije koje koriste različite tehnike, predmete, okultne rituale da dozovu u pomoć strane sile ili duhove, crna i bijela magija, dozi vanje duhova, proklinjanje, čitanje tuđih misli, itd. Drugi faktor (F_2) označava vjerovanja u horoskop i različite oblike gatanja, kao što je čitanje budućnosti s dlana. Pod utjecajem New Age mladi se sve više zanimaju za utjecaj planeta na život čovjeka.

VARIJABLE	Utjecaj natprirodnih sila	Horoskop i gatanje
Dob	,046	,047
Spol	,008	,123**
Mjesto boravka	-,042	-,006
Naobrazba - otac	,063	-,087**
Naobrazba - majka	,050	-,068*
Practiciranje vjere	,55	,031
Pohađanje mise	-,147**	-,202**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Korelacijom faktora uočava se značajna korelacija među ispitanicima s obzirom na spol. U horoskop i gatanja više vjeruju žene od muškaraca. Postoji pozitivna korelacija s obzirom na stupanj obrazovanja oca ispitanika. Srednjoškolci čiji otac ima visoku naobrazbu, manje su skloni vjerovanjima u horoskop i gatanja. Stupanj obrazovanja utječe na smanjenje vjerovanja u horoskop i gatanje. Ne postoji značajna korelacija s obzirom na prakticiranje vjere, ali postoji u odnosu na pohađanje euharistijskog slavlja. Srednjoškolci koji redovito pohađaju misu, manje su pod utjecajem vjerovanja u moć paranormalnih pojava na život čovjeka i manje vjeruju u horoskop i različita gatanja. Slični rezultati dobiveni su u istraživanju na općoj populaciji u Hrvatskoj.⁴⁰⁵